

Beykoz Belediyesi

BEYKOZ
KİTAPLIĞI

Beykoz Kitaplığı: 23
Sempozyum: 6

Beykoz 2022 Kent Tarımı Sempozyumu

Yayın Koordinasyon
Bünyamin Korkmaz
Basri Akdemir

Yayın Yönetmeni
İsmail Coşkun

Editör
Salih Ünüvar

Yayın Hazırlık
Hilal Yurdakul
Muzaffer Topcu
Hasan Otman

Tasarım
Siyahmartı Ajans

ISBN 978-605-71735-3-9

Baskı-Cilt
Uzunlar Matbaa Ambalaj Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 51673

1. Baskı, Mart 2023
Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları: 55

Beykoz
Belediyesi

Sempozyum Başkanı

Murat Aydın	Beykoz Belediye Başkanı

Bilim Kurulu

Prof. Dr. İsmail Coşkun	İstanbul Üniversitesi (Başkan)
Doç. Dr. Ayşen Şatıroğlu	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Şentürk	İstanbul Üniversitesi
Arş. Gör. Salih Ünüvar	İstanbul Üniversitesi (Sempozyum Sekreteri)

Düzenleme Kurulu

Bünyamin Korkmaz	Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı
Fatih Sağlam	Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı
Basri Akdemir	Beykoz Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü
Sadettin Çakır	Beykoz Belediyesi Tarımsal Hizmetler Müdürü

İÇİNDEKİLER

KENT VE TARIM

Tarımı Kentlerde Yeniden Düşünmek: Kentsel Tarım 17
Sevinç Bahar YENİGÜL

Anglosakson Ülkelerde Çevresel, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Bağlamda Kentsel Tarım Tartışmaları 29
Fatmagül BOLAT

Toplumsal Kimlik, Sınıf Çatışması ve Ulusal Devlet: Max Weber'in Tarım Üzerine Çalışmaları 59
Muhammed Fazıl BAŞ

İstanbul'a Ait Tarihsel Tecrübe Şehir Tarımı Tartışmaları ve Uygulamaları İçin Ne Söyler? 77
Arif BİLGİN

KENT TARIMI UYGULAMALARI

Kent Tarımının Arazi Kullanım Planları ile Entegrasyonunun Oluşturulmasına Yönelik Uygulamalar 93
Muhammed ADAK

Sürdürülebilir Şehir Merkezli Kontrollü Ortam Tarımı Uygulamaları: Root İstanbul Örneği 115
Tayfun YÜCESOY

Ekoköyler Ekolojik Krize Çözüm Olabilir mi? 161
Deniz DİNÇEL

Kent Tarımının Topraksız Tarım Uygulamaları: Beykoz "Piks Tarım" Örneği 177
Mehmet EMEKLİ

AGROEKOLOJİ VE PERMAKÜLTÜR

Permakültür ve Agroekolojinin İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik Açısından Önemi 187
Taner AKSEL
Ruhsar YANMAZ

Agroekoloji ve Permakültürün Gelişimi, Dünyadan Örnekler..... 201
Murat ŞENER
Emre Barkın KESER
Taner AKSEL
Jennifer Maude ŞENER
Nevra Akın OKTAY

Agroekoloji ve Permakültürün Türkiye'deki Gelişimi, Örnekler 219
Taner AKSEL

Beykoz Permakültür Ekolojik Parkı Projesi 233
Emre Barkın KESER

TÜRKİYE'DE KENT TARIMI VE YEREL YÖNETİMLER

Kentsel Tarımın Önemi ve Yerel Yönetimlerin Kentsel Tarıma Olan Katkısı: "İstanbul Kapalı Dikey Tarım Uygulama Merkezi" Projesi Örneği..... 253
Metin TURAN
Yavuz GÖSTERİŞLİ

Türkiye'de Kentsel Tarım Tartışmaları 267
Salih ÜNÜVAR

Kent Tarımını Yerel Yönetimler ile Birlikte Düşünmek 283
Esin SAĞLAM

Türkiye'de Kentsel Tarım: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözümler 293
Hüseyin Berk TÜRKER

KENT TARIMININ GELECEĞİ: BEYKOZ İÇİN ÖNERİLER

Ekosistem Servislerine (ES) Dayalı Mekânsal Planlama Yaklaşımında Kentsel Tarımın Yeri: İstanbul-Beykoz Özelinde Öneriler 313
Azime TEZER
Zeynep TÜRKAY

Beykoz İlçesinin Kentsel Tarım Potansiyelinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına Yönelik Model Önerisi 337
Behice Bilgi SOLDUK
Azime TEZER

Sürdürülebilir Gıda Üretimi Çerçevesinde Gıda Dayanıklılığı ve Yenilenme Kapasitesi: İstanbul Kent Çeperi İçin Politika Önerileri 359
Serim DİNÇ
Azime TEZER

İstanbul İli Beykoz İlçesinde Kent Tarımı Kapsamında Doku Kültürü ile Üretimin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi 399
Esra ŞAKAR
Ömer ÖZDİNÇ

Sempozyum Fotoğrafları 436

Türkiye'de Kentsel Tarım Tartışmaları

SALİH ÜNÜVAR[1]

Öz

Tarımsal üretim, dünyada değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak ilk uygulamalardan bugüne önemli aşamalar kaydetmiştir. Bugün gelinen noktada tarımın ana ekseni toprak ve bitkisel üretim olmakla beraber, tarımsal üretim; hayvancılığı, ormancılığı ve su ürünlerini de kapsamakta; iyi tarım uygulamaları, organik tarım, örtü altı üretim, topraksız tarım gibi boyutları içermektedir. Önceleri köy-kent karşıtlığında daha çok köylerle/kırsal alanlarla ilişkili olarak görülen tarım, günümüzde sürdürülebilirlik, sağlıklı ve güvenilir gıdaya erişim ve gıda güvencesinin öne çıkması; pandemi, savaş ve olağanüstü koşullarda gıda-tedarik zincirinin, gıda bağımsızlığının önemini göstermesi gibi olgularla birlikte sadece kırla sınırlı olmayacak bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu kapsamda öne çıkan kavramlardan birisi de kentsel tarımdır.

1 Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Doktora Öğrencisi, salihunuvar@istanbul.edu.tr

Kentsel tarım temelde kent merkezinde ve çeperindeki tarımsal üretim sürecini ifade etmektedir. Bu üretim süreci bireysel ihtiyaçları karşılamaya yönelik sınırlı/küçük alanlarda olabileceği gibi, ekonomik amaçla özellikle teknolojinin imkânlarıyla daha geniş alanlarda da gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca insanların belirli ağlar veya sivil toplum kuruluşları etrafında örgütlendiği, iktisadi boyuttan öte sosyal boyutuyla öne çıkan bostan, gerilla bahçeleri vb. tarımsal üretim süreçleri de söz konusudur. Bu yönleriyle kentsel tarım en eski yöntemlerden biri olarak şehrin içerisindeki bostanlarda klasik üretimden, teknolojinin imkânlarının kullanıldığı topraksız tarım, dikey tarım gibi uygulamalarla farklı üretim biçimlerini kapsamaktadır.

Kentsel tarım başlığı altındaki çalışma ve tartışmaların özellikle Batılı literatürde sürdürülebilirlik, iklim değişikliği ve gıda güvencesi gibi kavramlar eşliğinde 1980 sonrasında öne çıkmaya başladığı ve yoğun bir şekilde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Türkiye'de kentsel tarım konulu tez, makale ve bildiri gibi çalışmalar incelendiğinde ise bu konuda tartışma ve arayışların 2000'li yıllarla birlikte başladığı; Şehir ve Bölge Planlama, Peyzaj Mimarlığı başta olmak üzere Ziraat, Sosyoloji gibi alanları da içeren bir kapsamda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışma özelinde, oldukça farklı disiplinlerin ilgi alanına giren, şehir tarımı veya kent tarımı olarak da ifade edilen, kentsel tarımın Türkiye seyri ve bu kavram etrafındaki tartışmalar belirli temalar eşliğinde ele alınmaktadır.

Bu çalışmada, kentsel tarımın Türkiye'deki seyri ele alınmaktadır. Kent tarımı özelindeki çalışmaların bilimsel üretim alanlarına, bu çalışmaların hangi konular üzerine odaklandığına yönelik analizler yapılmaktadır. Yine kentsel tarım alanındaki aktörlerden yerel yönetimlerin çalışmalarına ve Beykoz özelinde yapılan bilimsel araştırma ve uygulama örneklerine yer verilmektedir.

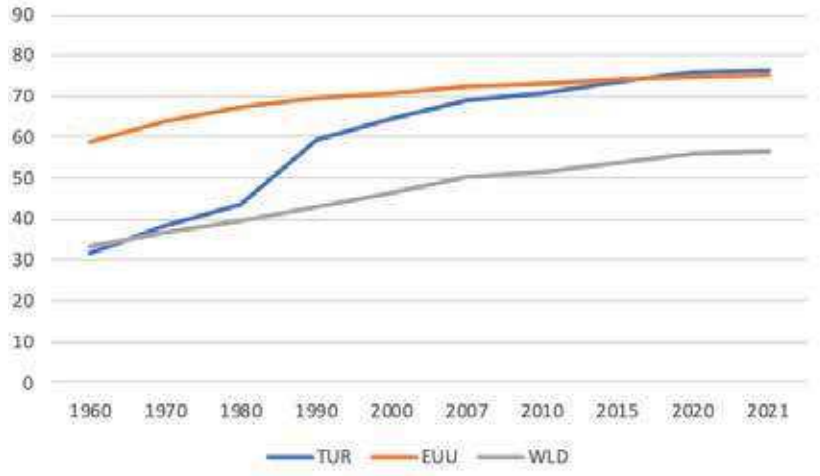
Anahtar Kelimeler: Kentsel tarım, şehir tarımı, sürdürülebilirlik, gıda güvencesi.

1. Giriş

Dünya, özellikle son iki yüzyılda, önemli toplumsal değişimler geçirmiştir. 18. ve 19. yüzyıl Avrupa'sının "iki büyük devrimi" olarak nitelendirilen Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi öncelikle Batı Avrupa'da ortaya çıkmış ve tüm dünyayı etkilemiştir. Tarımdan sanayiye büyük bir iş gücü göçü aynı zamanda tarihte daha önce görülmemiş bir şekilde kentlerin genişlemesine yol açmıştır. 19. yüzyıl

öncesinde kentleşmenin en fazla olduğu toplumlarda dahi %10'u bulmayan kent nüfusu, hızla artmıştır (Giddens, 2010, s. 13-5). Sanayi ile var olan kentler daha da büyümüş, önceleri kır olan alanlarda yeni kentler kurulmuştur.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya çapında kırsal nüfusun kentlere yönelimi, nüfusun kırsalda seyrekleşmesine sebep olmuştur. Öyle ki tarihçi Eric Hobsbawm'a göre 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan en önemli toplumsal değişim "köylülüğün ölümü"dür. Karl Marx'ın 19. yüzyılın ikinci yarısında sanayileşme ile gerçekleşeceğini öne sürdüğü köylülüğün tasfiyesi, dünyanın birçok ülkesinde 1950 sonrasında hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı gittikçe azalmış ve kent-kır nüfusu dengesi kent lehine değişmiştir (Hobsbawm, 1996, s. 336-9). Kentler bu dönemde daha çok sanayi ile anılırken kırlar ise tarımla özdeşleşir hale gelmiştir.

Grafik 1. Türkiye (TUR), Avrupa Birliği (EUU) ve Dünya (WLD) kentsel nüfus oranı.
Kaynak: Dünya Bankası.

Yukarıdaki grafikte görüleceği üzere dünyada kentsel nüfusun kırsal nüfusu geride bırakması süreci yakın denilebilecek bir zamanda (2007 yılında) ortaya çıkmıştır. Türkiye ise Avrupa'da daha erken ortaya çıkan bu süreci, 1980'lerin ikinci yarısında yaşayacaktır. Öyle ki Hobsbawm (1996, s. 338-9) Türkiye'nin kentleşme ve sanayileşme süreçleri yaşamasına rağmen 1980'lerin ortasında dahi Avrupa

ve Ortadoğu bölgesinde "köylülüğün kalesi" olmayı sürdürdüğüne dikkat çekmektedir.

Zaten Türkiye açısından bakıldığında köylülük ve tarım, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren kritik önemdedir. 1980'lerde ülkenin yarısı hâlen kırsal alanlarda hayatını sürdürmektedir. Bu sebeple tarım hem ekonomik hem de siyasi olarak kritik bir alandır. Ancak 1980 sonrasında tarım konusuna verilen desteğin azalması söz konusudur. Bugün gelinen noktada ise özellikle pandemi süreciyle beraber ülkelerin gıda bağımsızlıklarını sağlamaları, savaş, iklim değişikliği, kuraklık gibi koşullara karşı bağışıklık kazanmaları ve gıda arz ve tedarikini sağlayarak gıda krizi ve yüksek enflasyon gibi risklerden kaçınmaya çalışmaları bağlamında tarım hem dünyada hem de Türkiye'de hayatiyetini sürdürmektedir.

2. Tarım ve Kentsel Tarım

Bakırcı (2018, s.16) tarımın, en sade haliyle, "insanların çeşitli yöntem ve araçlarla toprağı işlemek suretiyle bitkisel ürün elde etmesi" olarak tanımlanabileceğini ifade etmekte, değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak ilk uygulamalardan bugüne büyük aşamalar kaydedildiğini eklemektedir. Bugün gelinen noktada tarım, temelde toprak ve bitkisel üretim süreciyle birlikte hayvancılığı, ormancılığı ve su ürünlerini de kapsamakta; iyi tarım uygulamaları, organik tarım, hatta topraksız tarım gibi türleri ve çeşitleri içermektedir. Bu boyutlarıyla birlikte tarımı "topluma besin maddeleri ile ham madde sağlamak amacıyla, bitkisel ve hayvansal varlıkların, biyolojik olarak üretim yeteneklerini planlı ve yönlendirilmiş bir şekilde kullanmak" şeklinde tanımlamak daha makul görünmektedir (akt. Doğan vd., 2015, s.30).

Tarım, temelde insanoğlunun besin ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, özellikle ekonomideki işlevleri itibarıyla de önemli bir konumdadır. Günümüzde tarımın işlevlerini Dinler (2021, s. 35-76) "insanların besinsel gereksinimlerini sağlama, endüstriyel sektöre ham madde üretmek, toplumun sağlığını ve ruhsal dengesini sağlama, kalkınmanın finansmanını sağlama, tarım dışı sektörlere iş gücü katkısı" şeklinde sıralamaktadır.

Ülkeler geliştikçe tarımın istihdamdaki ve Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) içerisindeki payı genellikle azalmaktadır. Bu sebeple de tarımın göz ardı edildiği, ikinci plana atıldığı dahi söylenebilir. Bu, tarıma verilen önemle ilgili olabileceği gibi sanayi veya hizmet gibi sektörlerdeki kazanç imkânlarının ve yarattığı katma değerin yüksekliğinden

de kaynaklanabilir. Türkiye açısından bakıldığında da tarımın istihdamdaki yeri ve GSYH'deki yeri gittikçe azalmaktadır. Bugün tarımın istihdamdaki payı %16,9 (TÜİK, 2022) ve GSYH payı ise %6,6 (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022) seviyesindedir.

Özellikle 2019 yılı sonunda dünyada hızla yayılan Coronavirüs (COVID-19) salgınıyla gıdaya erişimin önemi artmıştır. Ülkelerin sanayide, teknolojide ve diğer alanlarda üretim kapasitelerini artırmalarının yanında tarımda da benzer bir adım atmalarının gerekliliği hissedilmiştir. İnsanların sağlıklı ve güvenilir gıdaya erişiminin ve gıda piyasalarının uluslararası durumunun "gıda güvencesi", "gıda güvenliği", "gıda bağımsızlığı", "gıda egemenliği" gibi kavramlarla yoğun bir şekilde tartışılması diğer alanlar kadar tarımın da üzerinde durulması gereken bir alan olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir. Tarım zaman zaman göz ardı edilmesine rağmen yukarıda yer verilen işlev ve boyutları ile önemini sürdürmektedir.

Resim 1. Savaş ve zafer bahçeleri için hazırlanmış afiş örnekleri.
Kaynak: Sağlam, 2018, s. 31.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Birinci ve İkinci Dünya savaşları yıllarındaki savaş ve zafer bahçeleri, kentsel tarımın önemli örneklerindendir. Bu politikalar sayesinde insanlar kendi gıda ihtiyaçlarını, kendi bahçelerinde yetiştirerek sağlamışlardır. Ancak nüfus artışı, gıda güvencesi, iklim değişikliği, sürdürülebilirlik gibi olgular ve kavramlar çerçevesinde tarımın sadece savaş ve pandemi gibi olağanüstü durumlarda değil daima üzerinde önemle durulması gerektiği yönünde haklı bir eğilim ve yaklaşım, giderek geçerlik kazanmaktadır. Tüm bu olgularla birlikte tarım, artık sadece kırla sınırlı bir çerçevede veya olağanüstü durumlarda ele alınamayacak ölçüde üzerinde durulması gereken bir alandır. Bu süreçte tarıma ilişkin öne çıkan kavram ve uygulamalardan birisi de kentsel tarımdır.

Kentsel tarım, temelde kent merkezinde ve çeperindeki, kentin kaynaklarıyla kendi ekolojisi ve ekonomisi içerisindeki, ekosistemindeki üretim sürecini ifade etmektedir (Solduk, 2010, s.19). Bu üretim, bireysel ihtiyaçları karşılamaya yönelik balkon, çatı veya teras gibi sınırlı/küçük alanlarda olabileceği gibi ekonomik amaçla daha çok kentin çeperinde görece büyük alanlarda veya özellikle teknolojinin imkânlarıyla kontrollü-yapay alanlarda gerçekleştirilebilir.

Kentsel tarım, en eski yöntemlerden biri olarak kentlerde insanların kendi bahçeleri ve şehrin içerisinde bulunan bostanlardaki klasik üretimi, sosyal boyutuyla öne çıkan topluluk bahçeleri, gerilla bahçeleri vb. üretim süreçlerini veya teknolojinin imkânlarının kullanıldığı topraksız tarım, dikey tarım gibi uygulamaları içermektedir. Kentsel tarım kişisel tüketim veya ekonomik gelir için ya da atıkların geri dönüşümü, ekolojik dengeyi koruma, sağlıklı gıda tüketimi gibi çevresel ve sosyal saiklerle yapılan farklı üretim biçimlerini kapsamaktadır.

Kentsel tarıma ilişkin; ticari amaçlı yapılan, ticari amaçlı yapılmayan veya hibrit kentsel tarım gibi tasnifler yapılabilir. Ticari amaçlı olarak yerel halkın tüketimine ve pazara yönelik yapılan uygulama türleri şunlardır: Pazara yönelik tarım, kent çiftliği, kent çeperi çiftliği ve arıcılık. Ticari olmayan kentsel tarım türleri ise ekonomik bir faaliyet olarak değerlendirilmeyen, daha çok sosyalleşmeyi artıran ve eğitim amaçlı uygulamalardır. Bu doğrultuda yapılan kentsel tarım türleri ise özel bahçeler, toplum bahçeleri, kurumsal bahçeler, gösteri bahçeleri, yenilebilir peyzaj tasarımı, gerilla bahçeleri, hobi amaçlı arıcılık ve hobi amaçlı kümes hayvancılığıdır (Keskin ve Yıldırım, 2019, s.153-4).

Tablo 1. Kentsel tarımın faydaları.

Alan	Sağladığı Faydalar
Ekonomi	Ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi Kentlerin tarımsal bağımsızlıklarının sağlanması Dış kaynaklara bağımlılığın azaltılması Yaşam koşullarının iyileştirilmesi Düşük gelirli insanlar için ek gelir sağlanması Yoksullukla mücadele
Ekolojik	Çevre sağlığının korunması Gıda güvenliğinin sağlanması Yeşil alan miktarının artırılması Ekolojik dengenin korunması Kentsel sürdürülebilirliğin sağlanması Daha çevreci, daha sağlıklı ve daha güçlü kentlerin oluşturulması
Sosyal	Sosyal bütünleşme Sosyal ağların güçlendirilmesi Sosyal ve bilişsel gelişim Toplulukları güçlendirme Kent estetiği
Sağlık	İnsan sağlığının korunması Sağlıklı beslenme Sağlıklı gıdalara erişim Fiziksel aktivitenin sağlanması Stresin azaltılması Psikolojik açıdan sağladığı faydalar

Kaynak: Menteş ve Aslan (2021, s. 145).

Kentsel tarımın sağlayacağı faydaları Menteş ve Aslan (2021, s.145); ekonomik, ekolojik, sosyal ve sağlık bağlamında yukarıda görüldüğü gibi ele almaktadır. Kentsel tarım insan sağlığının korunmasına ve sağlıklı beslenmeye katkı sağladığı gibi insanlara ek gelir imkânı sunmakta, ekolojik dengeye katkısının yanında insanları bir araya getirerek sosyal ağları güçlendirmektedir.

3. Kentsel Tarım: Literatür

Türkiye'de kentsel tarım tartışmalarının izini bu konuda yazılan tezler üzerinden sürmek mümkündür.[2] Aşağıda Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi (YÖKTEZ) üzerinden "kentsel tarım", "kent tarımı" veya "şehir tarımı" anahtar kelimeleriyle yapılan çalışmalara, bu çalışmaların türlerine, alanlarına, içeriklerine ilişkin çeşitli analizler sunulmaktadır.

2 Bu çalışmada sadece tezler ele alınmaktadır. Makale ve bildiri gibi diğer türdeki çalışmaların yine tez hazırlayan isimlerce veya tezlerdeki tartışmalar çerçevesinde yürütüldüğünü öne sürmek mümkündür. Ayrıca kentsel tarım konulu çalışmalar için içeriklerine ilişkin yeterli bir tartışma olmasa da bazı istatistikler için bkz. (Türker ve Anaç, 2022).

Grafik 2. Tezlerin türlerine göre dağılımı.

Grafik 3. Tezlerin hazırlandıkları yıllara göre dağılımı.

İlgili çalışmalara bakıldığında kentsel tarım konulu hazırlanan 5 tanesi doktora; 40 tanesi yüksek lisans düzeyinde toplam 45 çalışma yer almaktadır. Söz konusu çalışmaların ilkinin 2001 yılında hazırlandığı ve 2017 yılına kadar sınırlı sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Tespit edilen 45 çalışmanın yaklaşık üçte ikisi 2018 ve sonrasında hazırlanmıştır. Bu kapsamda kentsel tarım tartışmalarının Türkiye için oldukça yeni ve yakın zamanda öne çıkmaya başlayan bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Bu da elbette dünyada özellikle nüfus artışı, iklim değişikliği, sürdürülebilirlik gibi kavramlar üzerinden yürüyen kentsel tarım tartışmalarıyla doğrudan ilişkilidir.

Grafik 4. Tezlerin konularına göre dağılımı.

Bu tezlerin hangi konularda ve hangi akademik alanlarca hazırlandığına bakıldığında ise Ziraat bölümleri oldukça arka sıralarda kalmaktadır. Yine konunun iktisadi boyutu veya istihdam ilişkisi özelinde iktisat gibi alanlarda neredeyse hiç ele alınmadığı görülmektedir. Kent tarımı veya kentsel tarım özelinde hazırlanan bu çalışmaların çoğunlukla "Şehir ve Bölge Planlama", "Peyzaj Mimarlığı" ve "Mimarlık" programları tarafından üretildiği görülmektedir. Öyle ki bu 45 çalışmanın yaklaşık %70'i bu üç program özelinde gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmaların odaklandığı temalara bakıldığında ise ilk görülen, kentlerin kentsel tarım potansiyelidir. İlk çalışmaların Ankara [(Açıksöz, 2001), (Doğan, 2022)]; İzmir [(Efe, 2003) ve (Sağlam, 2018), (Alğın, 2021)] veya İstanbul [(Solduk, 2010), Rasouli, 2012)] özelinde hazırlandığı görülmektedir. Türkiye'nin bu üç büyük şehri özelinde hazırlanan çalışmalarda kentlerin kentsel tarım için avantajları ve dezavantajları, tarihsel tecrübeleri, kentlerde yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki faaliyetleri gibi çeşitli konulara da yer verilmektedir. Ayrıca yakın zamanda bu üç büyükşehire ek olarak Uşak özelinde Türker'in, (2020) veya Iğdır ve yakın çevresi özelinde Akdeniz'in (2022) çalışmalarını eklemek mümkündür. Yine bu çalışmalarda teknolojinin de imkânlarından faydalanılarak ortaya konan uygulama önerilerinin yer aldığı görülmektedir.

Bazı çalışmalarda özel olarak Yedikule Bostanları (Turan, 2015), Kuzguncuk (Aslan, 2020) ve Diyarbakır Hevsel Bahçeleri (Aydoğdu, 2022) gibi Türkiye'de kentsel tarım tecrübesinin tarih örneklerine yer verilmektedir. Özellikle Yedikule, Kuzguncuk, Piyalepaşa, Gümüşdere gibi tarihi bostanlar üzerinden yapılan çalışmalar ve ayrıca bu bostanlar üzerinden örgütlenen gönüllü veya aktivist oluşumlar da göze çarpmaktadır.

Resim 2. Yedikule Bostanı. **Kaynak:** Anadolu Ajansı.

Resim 3. Kuzguncuk Bostanı. **Kaynak:** Üsküdar Belediyesi.

Bu çalışmalar arasında Türkiye kentlerinin karşılaştırılması ve öneriler, bir diğer öne çıkan temadır. Barselona ve İstanbul (Hazar, 2012), Sao Paulo ve İstanbul (Bonelli, 2018) gibi çeşitli dünya kentleriyle özellikle İstanbul'un karşılaştırılması veya bazı örneklerden yola çıkarak Türkiye için kentsel tarım alanında uygulama ve proje önerileri göze çarpmaktadır.

4. Bir Aktör Olarak Yerel Yönetimler

Kentsel tarım alanındaki aktörlere baktığımızda 1992 yılında kurulan Washington merkezli Kent Tarım Ağı (TUAN), 1994 yılında kurulan Hollanda merkezli uluslararası bağımsız profesyonellerden oluşan Kent Tarımı Programı (ETC) ilk uluslararası kuruluşlar olarak gözükmektedir (Sağlam, 2018, s.12). Yine bu alanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Gıda ve Tarım Organizasyonu (FAO) ve

Kentsel Tarım ve Gıda Güvencesinde Kaynak Merkezi (RUAF) gibi uluslararası kuruluşların, onların yerel ayaklarının, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllü oluşumların kentsel tarım konulu faaliyetleri görülmektedir. Hiç şüphesiz bu alandaki önemli aktörlerden birisi de yerel yönetimlerdir.

Türkiye'de belediyelerin 1980'lerin ikinci yarısından itibaren hobi bahçeleri ve bu alanların parça parça daha çok emekli, engelli gibi dezavantajlı gruplara kiralaması şeklinde başlayan kentsel tarım çalışmaları (Sağlam, 2018, s. 87) giderek yaygınlaşmaktadır. Sağlam'ın (2018, s.87-98) tezinde yer verdiği Beşiktaş, Kadıköy, Çankaya ve Nilüfer gibi belediyelere Türkiye'nin dört bir yanından belediyeleri eklemek mümkündür.

Yakın zamanlı örneklere bakıldığında ise Fatih Belediyesi, öğrencileri toprak ve tarımla buluşturmaya çalışırken (Başkan M. Ergün Turan Çocuklarla Birlikte Yedikule Bahçe'de Hasat Topladı, 2022), Eyüpsultan Belediyesi ise kurduğu Tarım 4.0 Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi vasıtasıyla tarım alanında permakültür gibi tekniklerden tarım girişimciliğine çeşitli eğitimler vermektedir (Kentsel Tarım ve Permakültür Eğitimleri başladı, 2022).

Kağıthane Belediyesi ise çok yakın zamanda İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve İGSAŞ iş birliği ile hayata geçirilen Kapalı Dikey Tarım ve Ar-Ge Merkezi projesinin paydaşlarından birisi olmuştur. Kağıthane Belediyesinin Kültür Merkezi binasının-8. katında kurulan dünyanın en derin ikinci dikey tarım uygulama merkezinde 275 metrekarelik alanda 20 dekara eş değer bir üretim imkânı bulunmaktadır (Bakan Kirişçi'nin Katılımıyla Dünya'nın 2. En Derin Dikey Tarım Merkezi Kağıthane'de Açıldı, 2022).

Beykoz ise kentsel tarım özelinde çalışma ve uygulamaların olduğu bir başka ilçedir. Şatıroğlu (2020) *Kent Tarımı Açısından Alibahadır: Sizin Sebze Bahçeniz* adlı çalışmasında Beykoz'da kentsel tarım özelinde bir saha araştırması yürütmüş, insanların tarıma ve çiftçiliğe yaklaşımlarını, çiftçilik algısını, çiftçiliğin statüsünü onların gözünden incelemiştir. Yaman Kocadağlı (2021) ise *Sürdürülebilirlik Bağlamında Şehir Tarımı: Beykoz Örneği* çalışmasında Beykoz'da kentsel tarımın destekleyici ve yönlendirici koşullarını tartışmaktadır.

Beykoz Belediyesi ise kent tarımı özelinde alım garantili üretim, Beykoz Köy Pazarı, tohum ve fide serası, topraksız tarım Ar-Ge serası ve ekolojik park projelerini hayata geçirmiştir (Beykoz Kent Tarımının Merkezi Oluyor, 2022). Beykoz gibi toprağın değerinin

bu denli yüksek, imar olmamasına rağmen imar beklentisinin hep canlı olduğu bir yerde insanlara alım garantisi vererek onları üretime teşvik etmek, köy pazarı üzerinden satış-pazarlama imkânı sunmak, tohum-fide desteği sağlamak Belediyenin hayata geçirdiği önemli adımlardır (Ünüvar, 2021). Yine üniversitelerle iş birliğiyle hayata geçirilen Ar-Ge serası veya Permatürk Vakfı iş birliği ile hayata geçirilen Ekolojik Park, kentsel tarımda yerel yönetimlerin kamu, özel veya sivil-toplum kurumları iş birliğini yansıtan önemli projelerdir.

5. Sonuç

Kentsel tarım; toprak içi, sera, hidroponik, topraksız, permakültür ve dikey tarım gibi geniş yelpazeli üretim tekniklerini (Hodgson, 2011, s.15) ve süreçlerini kapsamaktadır. Dünya genelinde "yerel ekonomik kalkınma, yoksulluğun azaltılması, gıda güvencesi, kentsel atıkların ve atık suların üretken olarak tekrar kullanımı, biyoçeşitliliğin sürdürülmesi, kentte yaşayanların doğayla ilişki kurması" (Keskin ve Yıldırım, 2019, s. 149) gibi sosyal ekonomik ve çevresel saiklerle hayata geçirilen kentsel tarım uygulamaları Türkiye'de de giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bu alanın bilgi üretimi akademik çevrelerde 2000 sonrasında başlamakta, özellikle 2018 sonrasında yaygınlaşmaktadır. Bu konuda Mimarlık, Şehir ve Bölge Planlama, Peyzaj Mimarlığı gibi alanların da önemli katkıları ve çalışmaları söz konusudur.

Bu alandaki uluslararası aktörlerin yanında yerel yönetimlerin de önemli çalışmaları bulunmaktadır. Yerel yönetimler kentsel tarım aracılığıyla vatandaşlara sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda katkı sağlamaktadır. Belediyelerin yediden yetmişe insanların tarımla, toprakla buluşması için hobi bahçeleri ile başlayan benzer faaliyetleri sürmektedir. Güncel teknolojinin imkânlarıyla tarımda uygulanan yeni yöntemlerin, topraksız tarım veya dikey tarım türlerin yaygınlaşmasına da belediyelerin katkıda bulunduğu görülmektedir. Çok geniş yelpazeli üretim tekniklerini içeren kentsel tarım örneklerinin özellikle büyükşehirlerde yaygınlaşması ve belediyelerin de bu yaygınlaşmaya katkı sağlaması önümüzdeki yıllarda daha da önem kazanacak gibi gözükmektedir.

Kaynakça

Açıksöz, S. (2001). Ankara'da Kentsel Tarım Kapsamında Atatürk Orman Çiftliği'nin Günümüz Koşullarında Yeniden Değerlendirilmesi Üzerinde Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Akdeniz, E. (2022). Iğdır Kenti ve Yakın Çevresinde Kentsel Tarım ve Tarımsal Turizm Potansiyelinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Alğın, K. (2021). Kentsel Tarım ile Tarımda Kırsal Çözülmeye Karşı Kentsel Çözüm Önerisi; İzmir Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Anadolu Ajansı: Tarihi Yedikule bostanları yüzyıllara direniyor (2015, 21 Mayıs). Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/yasam/tarihi-yedikule-bostanlari-yuzyillara-direniyor/45138#

Aslan, M. (2020). Topluluk Bahçelerinin Sosyal Etkileşim ve Sosyal Sermaye Kazanımına Etkileri: Kuzguncuk Bostanı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aydoğdu, R. (2022). Hevsel Bahçeleri'nin Kentsel Tarım Alanı Olarak Kullanımının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü.

Bakan Kirişçi'nin Katılımıyla Dünya'nın 2. En Derin Dikey Tarım Merkezi Kağıthane'de Açıldı (2022). Erişim adresi: https://www.kagithane.istanbul/guncel/haber_detail/BAKAN-KIRISCININ-KATILIMIYLA-DUNYANIN-2-EN-DERIN-DIKEY-TARIM-MERKEZI-KAGITHANEDE-ACILDI/76/9999/0

Bakırcı M. (2018). Türkiye Tarım Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Başkan M. Ergün Turan Çocuklarla Birlikte Yedikule Bahçe'de Hasat Topladı (2022, 29 Temmuz). Erişim adresi: https://www.fatih.bel.tr/tr/main/news/baskan-m-ergun-turan-cocuklarla-birlikte-yedi/3352

Beykoz Kent Tarımı'nın Merkezi Oluyor (2022, 19 Mayıs). Erişim adresi: https://beykoz.bel.tr/icerik/detay/beykoz-kent-tarimi-nin-merkezi-oluyor/1/n633

Bonelli, E. (2018). İstanbul ve Sao Paulo'da Yapılan Kentsel Tarım Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Dinler, Z. (2014). Tarım Ekonomisi. Ekin Yayınevi.

Doğan, Ş. B. (2022). Kentsel Tarımın Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi: Çankaya Belediyesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Doğan, Z., Arslan, S. & Berkman, A. (2015). Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (1),29-41.

Dünya Bankası (2023). Urban Populatin (% of total population). Erişim adresi: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SP.URB.TOTL.IN.ZS&country=#

Efe, M. (2003). Kentsel Tarım ve Şehir Planlamaya Entegrasyonu. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ertürk Keskin, N. & Yıldırım, C. (2019). Küba'da Kentsel Tarım Uygulamaları: Havana Örneği. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 11(2), 149-162.

Giddens, A. (2010). Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş. Siyasal Kitabevi.

Hazar, D. (2012). Kentsel Planlama ve Tasarım Süreçlerinde Kentsel Kuşak Alanları: İstanbul ve Barselona Kentleri Karşılaştırmalı Değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Hobsbawm, E. (1996). Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı (Çev. Yavuz Alogan). Sarmal Yayınevi.

Hodgson, vd., (2011). Urban Agriculture:Growing Healthy, Sustainable Places. American Planning Association.

Kentsel Tarım ve Permakültür Eğitimleri başladı (2022, 15 Eylül). Erişim adresi: https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/news/kentsel-tarim-ve-permakultur-egitimleri-basla/16934

Menteş, Y. & Aslan, F. (2021). Türkiye'de Kentsel Tarım Düzenlemelerine Yönelik Stratejiler. Ziraat Fakültesi Dergisi, 16(2),139-149.

Rasouli, S. (2012). Sürdürülebilir Kentsel Tasarımda Kentsel Tarımın Rolü: "İstanbul Örneği". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sağlam, E. (2018). İzmir'de Kent Tarımının Yaygınlaştırılmasında Etkili Olan Faktörler Üzerine Katılımcı Eylem Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Solduk, B. B. (2010). Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Sağlanması Açısından Kentsel Tarımın Rolü: "İstanbul Metropoliten Alan" Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şatıroğlu, A. (2021). Kent Tarımı Açısından Alibahadır: Sizin Sebze Bahçeniz. Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı içinde (s.553-566). Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.

Tarım ve Orman Bakanlığı (2023). Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Değerleri. Erişim adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Veriler/GSYH.pdf

Turan, E. (2015). Direniş Bahçeleri: İstanbul Yedikule Bostanları'nda Kentsel Tarım. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜİK (2023). Sektörlere göre istihdam edilenler. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108

Türker, H. B. (2020). Kentsel Tarım Uygulama Yaklaşımı: Uşak Kenti Örneği. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Türker, H. B. & Anaç, İ. (2022). Türkiye'de Kentsel Tarım Alanında Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi. Journal of Architectural Sciences and Applications, 7(1), 383-404.

Ünüvar, S. (2021). Sözleşmeli Çiftçilik: Beykoz Örneği. Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı içinde (s.567-581). Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.

Üsküdar Belediyesi: Kuzguncuk Bostanı Eski Günlerine Geri Dönüyor (2014, 5 Kasım). Erişim Adresi: https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/kuzguncuk-bostani-eski-gunlerine-geri-donuyor/50

Yaman Kocadağlı, A. (2022). Sürdürülebilirlik Bağlamında Şehir Tarımı: Beykoz Örneği. Beykoz 2021 Sempozyumu Tebliğler Kitabı içinde (s.143-162). Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.